

*О. В. Клименко,
магістр, головний спеціаліст, аналітично-організаційний відділ Національної
комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, м. Київ*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ СФЕРИ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

*О. Klymenko,
master's degree, general specialist of analytical and organizational department of National Commission for the State
Regulation of Financial Services Markets*

EUROINTEGRATION SPHERE OF BANKING FINANCIAL SERVICES MARKETS OF UKRAINE

Проаналізовано заходи, що вживаються Україною для імплементації національного законодавства в сфері регулювання ринків небанківських фінансових послуг до стандартів Європейського Союзу. Рекомендовано посилити регуляторні функції, що забезпечують підвищення захисту прав споживачів цих ринків.

The measures taken by Ukraine to implement in the field of regulation of the markets of the national legislation of non-bank financial services to European Union standards have been analyzed. It is recommended to strengthen the regulatory functions that enhance the protection of the rights of users of these markets.

Ключові слова: держава, європейська інтеграція, економіка, ринки небанківських фінансових послуг, страхування, законодавство.

Key words: country, European integration, economy, non-bank financial services markets, insurance, legislation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Її зв'язок із науковими та практичними завданнями. Стратегічним напрямком свого розвитку Україна визначила повноправне членство в Європейському Союзі (ЄС). Державна політика і економіка України поступово трансформуються відповідно до європейських стандартів. Євроінтеграція України передбачає необхідне реформування і модернізацію фінансово-економічної системи в державі, однією із складових якої є ринки небанківських фінансових послуг. Передбачає входження їх на світові ринки таких послуг. При реалізації цих намірів ринки небанківських фінансових послуг будуть здатні більш ефективно впливати на зростання економіки України завдяки залученню додаткових, в тому числі іноземних, інвестицій, ефективно впливати на забезпечення умов для відтворення заощаджень громадян, на удосконалення і посилення системи захисту прав споживачів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПУБЛІКАЦІЙ ТА НЕ ВИРІШЕНИХ ЧАСТИН ПРОБЛЕМИ

Повна інтеграція українських ринків небанківських фінансових послуг в європейську систему можлива лише при відповідності їх критеріям і стандартам Європейського Союзу. Національна комісія, яка здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) підкреслює, що правовою основою для поглиблення відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво (УПС), Угода про асоціацію між Україною та ЄС, ряд політич-

них документів, що виводять відносини Україна — ЄС на нову площину практичної реалізації завдань стратегічного партнерства [1]. Саме тому для всіх сегментів ринків небанківських фінансових послуг в Україні найактуальнішим завданням в останні роки і нині є приведення українського законодавства, нормативно-правової бази у відповідність з Директивами ЄС. У статті [2], наприклад, особливу увагу в цій темі було приділено ринку страхування. На думку автора цієї публікації, багатогранність страхового ринку, зобов'язує закріпити на законодавчому рівні розподіл ризиків та відповідальності між суб'єктами страхового процесу на національному просторі відповідно міжнародному рівню. При цьому таке завдання постає перед Україною не тільки у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію з ЄС, а тому, що внаслідок все більшої глобалізації в світі ризики, спричинені різноманітними природними, техногенними, екологічними, економічними та багатьма іншими форс-мажорними явищами нерідко виходять за межі національних рівня і мають міжнаціональний характер.

Слід погодитись з висновком автора статті [2], зробленого на підставі результатів критичного аналізу фундаментальних наукових джерел з теорії страхування, що страховий ринок є невід'ємним елементом сучасного фінансового середовища на всіх рівнях — регіональному, національному, глобальному. Додати до цього можна лише те, що такий висновок повністю кореспондується із заключенням, що ринки небанківських фінансових послуг в цілому є складовою загальнодержавної фінансової системи країни [3—5].

МЕТА СТАТТІ

Метою цієї статті є висвітлення і оцінка заходів, що вживаються Україною в напрямку імплементації національного законодавства та нормативно-правових актів, діючих в сфері небанківських фінансових послуг, у зв'язку з підписанням Україною Угоди про асоціацію з ЄС, а також визначення пропозицій щодо їх подальшого розвитку і посилення ефективності.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ І ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Реалізуючи євроінтеграційну складову державної політики в сфері небанківських фінансових послуг, Нацкомфінпослуг доопрацьовує діючі і розробляє нові необхідні нормативно-правові акти, які забезпечують відповідність української правової бази законодавству ЄС. Для підтвердження сказаного можна назвати, наприклад, Розпорядження Нацкомфінпослуг від 18.02.2015 № 3 "Про затвердження планів імплементації актів законодавства ЄС". Цим розпорядженням були затверджені план імплементації положень Директиви 2002/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 9 грудня 2002 року про посередництво у страхуванні, а також план імплементації положень Директиви 2009/103/ЄС від 16 вересня 2005 року щодо страхування від цивільної відповідальності по відношенню до використання автотранспортних засобів та забезпечення виконання зобов'язань щодо страхування такої відповідальності.

Для приведення законодавства України до вимог названих Директив ЄС передбачається внесення змін та доповнень до Закону України "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" № 1961-IV від 1 липня 2004 року та до проекту Закону України "Про страхування" (реєстраційний номер 1797-І від 06.02.2015). Серед конкретних заходів тут треба назвати необхідність запровадження пруденційного нагляду, посилення вимог до капіталу компаній відповідно до Директиви 2009/138/ЄС при веденні діяльності у сфері страхування та перестрахування, організації ефективного нагляду на основі ризиків, посилення вимог до звітності страхових компаній.

У наших статтях [2; 3], а також в багатьох інших публікаціях підкреслювалось, що основним завданням в справі євроінтеграції ринків небанківських фінансових послуг є захист прав споживачів страхових та інших послуг, що надаються суб'єктами цього ринку (пенсійними фондами, ломбардами, кредитними спілками та інш.). Це питання стає особливо актуальним в період світової фінансово-економічної кризи.

У рамках ЄС передбачено створення Європейської Ради з системних ризиків (European Systemic Risk Board (ESRB)), Європейської системи фінансових наглядачів (European System of Financial Supervisors (ESFS)) та Європейського органу із регулювання страхової діяльності та діяльності з недержавного пенсійного забезпечення (European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA)).

Європейська Рада з системних ризиків (European Systemic Risk Board (ESRB)) представляє собою новий незалежний орган, який здійснює макропруденційний нагляд на рівні ЄС. А саме, збирає та аналізує інформацію для моніторингу та оцінки потенційних загроз для стабільності фінансової системи ЄС в цілому; ідентифікує, визначає та попереджує про найбільш проблемні ризики; розробляє і надає рекомендації щодо заходів реагування на ідентифіковані ризики.

Європейська система фінансових наглядачів (European System of Financial Supervisors (ESFS)) складається

із національних наглядових органів та агентств щодо нагляду за банківськими установами, ринками цінних паперів, страхових компаній та пенсійних організацій. Основною функцією ESFS є розробка і впровадження єдиних правил щодо ліцензування та нагляду за фінансовими інститутами країн ЄС.

В Європейському Союзі створено також Європейський орган із регулювання страхової діяльності та діяльності з недержавного пенсійного забезпечення (European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA)). Основними завданнями EIOPA, націленими на підтримку стабільності фінансової системи, прозорості ринків небанківських фінансових послуг, визначені покращення захисту споживачів страхових та інших фінансових послуг, відновлення довіри до фінансової системи; запровадження надійної і ефективної системи регулювання та нагляду, гармонізації та узгодженості у застосуванні правил для фінансових установ і ринків усіх держав-членів Європейського Союзу з урахуванням їх різних інтересів та різної побудови фінансових інститутів.

Детальна інформація щодо завдань названих вище структур фінансового нагляду в ЄС, в тому числі нагляду за ринками небанківських фінансових послуг наведена на сторінках сайту Нацкомфінпослуг¹.

Оскільки наглядові структури ЄС мають наднаціональний характер, розроблені для вдосконалення законодавства та спільних дій країн-членів

Європейського Союзу, то Україна зобов'язана провести адміністративно організаційні заходи і реформи, що будуть відповідати названим вище базовим принципам нагляду за фінансовими ринками.

Нацкомфінпослуг розпочала більше 10 років тому переговорний процес щодо узгодження нормативно-законодавчої бази України в сфері небанківських фінансових послуг із законодавством ЄС в підсекторі "Послуги страхування та послуги, які мають відношення до страхування" сектору "Фінансові послуги". Розглядаємо питання були узгоджені в ході переговорного процесу щодо вступу нашої держави до Світової організації торгівлі (СОТ). Зокрема узгоджено питання щодо можливості надання страхових послуг прямими філіями іноземних страхових компаній з визначенням п'ятирічного перехідного періоду, протягом якого діяльність прямих філій іноземних страхових компаній буде заборонена.

Декілька законів, що стосуються регулювання ринків, віднесених до компетенції Держфінпослуг (нині Нацкомфінпослуг), було прийнято Верховною Радою України. Були прийняті Закони України "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" № 2774-IV від 7.07.2015, яким встановлені обов'язкова наявність у філії страховика-нерезидента гарантійного депозиту, умови, яким повинен відповідати страховик, що має намір відкрити філію на території України, право уповноваженого органу встановлювати окремий порядок видачі ліцензії філії страховика-нерезидента та здійснювати реєстрацію таких філій; "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" № 357-V від 16.11.2006, який встановив вимоги до страховика-нерезидента, що має намір працювати на території України, перелік видів страхування, які може провадити страховик-нерезидент, і посередницька діяльність, за якими може провадитись на користь страховиків-нерезидентів, обмеження розміру страхової суми; "Про внесення змін до Закону України "Про страхування" № 1110-V від 31.05.2007, яким встановлено вичерпний перелік видів діяльності страховика-нерезидента на території України, а також скасовано встановлене попереднім законодавством обмеження щодо розміру страхової суми за договорами, укладеними із страховиками-нерезидентами (75%).

¹ Нацкомфінпослуг: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/solvency/future/

Держфінпослуг також були прийняті нормативно-правові акти: порядок ліквідації філії страховиків-нерезидентів, затверджений розпорядженням від 7.12.2006 року № 6504; положення про здійснення нагляду за діяльністю філії страховиків-нерезидентів та застосування заходів впливу, затверджене розпорядженням від 16.11.2006 року № 6426; порядок реєстрації філії страховиків-нерезидентів, затверджений розпорядженням від 19.07.2006 року № 6021; вимоги до гарантійного депозиту філії страховика-нерезидента, затверджені розпорядженням від 19.09.2006 року № 6244; ліцензійні умови провадження діяльності філіями страховиків-нерезидентів, затверджені розпорядженням від 7.09.2006 року № 6201².

Наведена вище інформація висвітлює лише частину діяльності Нацкомфінпослуг в напрямку імплементації до законодавства ЄС законодавчої та нормативно-правової бази України, що відноситься до сфери небанківських фінансових послуг. Важливу роль в цьому відіграє співробітництво з проектами міжнародної технічної допомоги. Одним з таких проектів є програма USAID "розвиток фінансового сектору" (програма FINREP-II), цілями якої є посилення нагляду та регулювання фінансового сектору, підвищення фінансової грамотності населення, розвиток фінансового ринку деривативів. Нагадаємо, що згідно з трактовкою Вікіпедії дериватив (похідний фінансовий інструмент) — це договір стандартної форми, який засвідчує право та/або зобов'язання придбати або продати базовий актив у майбутньому на визначених у цьому договорі умовах. Основні компоненти цієї програми полягають в застосуванні міжнародних стандартів, принципів та досвіду в діяльності ринків небанківських фінансових послуг в Україні.

Підкреслимо, що поширення і підвищення фінансової грамотності населення, запровадження навчання фінансової грамотності, починаючи зі школи, є дуже актуальним заходом для українського суспільства. Одна з причин цього полягає в поширенні в державі шахрайських схем, які Нацкомфінпослуг не контролює, насамперед на кредитних і страхових ринках. Різні незареєстровані небанківські структури, які в більшості не мають ліцензій фінансових установ, пропонують населенню України фінансові послуги щодо надання кредитів за низькими процентними ставками під виглядом адміністрування купівлі в групах. У результаті недостатньої фінансової грамотності громадяни України нерідко підписують подібні шахрайські "кредитні" договори, згідно з якими клієнт зобов'язаний спочатку сплатити відсотки за кредит, якого ще не отримав і найчастіше ніколи не отримує.

У 2014 році Нацкомфінпослуг завершив виконання проекту технічної допомоги по програмі GIZ/DGRV "Реформування фінансової діяльності в сільській місцевості", мета якої полягала в консультуванні органів державної влади щодо регулювання небанківських фінансових установ для розширення пропозицій небанківських фінансових послуг у сільських регіонах. Основна увага в цьому проекті приділялась поліпшенню регулювання і нагляду в системі кредитної кооперації, навчанню і підвищенню кваліфікації фахівців кредитних спілок³.

Нацкомфінпослуг найбільш активно розвиває міжнародне співробітництво з аналогічними уповноваженими органами іноземних держав, перш за все, у сфері страхового нагляду. Меморандуми про взаєморозуміння та обмін інформацією Нацкомфінпослуг уклали з державними органами, які здійснюють регулювання небанківських фінансових послуг, Польщі, Республ-

іки Вірменія, Латвії, Литви. В стадії опрацювання знаходяться подібні меморандуми з державними установами Австрії, Республіки Молдова, Туреччини, Македонії⁴.

Перспективи подальших дій в розглядаємому напрямку. Консультативна та технічна допомога з боку ЄС в приведенні законодавства і нормативно-правової бази України в сфері регулювання ринків небанківських фінансових послуг до європейських стандартів дуже важлива для нашої держави, оскільки прискорює комунікацію зазначених ринків з аналогічними структурами Європейського Союзу. Вдосконалення регуляторного середовища мусить активізувати залучення в зазначену сферу економіки України іноземних інвестицій.

Цілком зрозуміло, що асоціація України з ЄС зобов'язує нашу державу орієнтувати свої ринки небанківських фінансових послуг і адаптувати законодавство, що їх регулює, до транснаціональних стандартів. При цьому Нацкомфінпослуг має чітко розуміти, що надання Україні консультативної та, можливо, фінансової допомоги в межах названих вище і інших програм базується, перш за все, на зацікавленості, на політичних або фінансових інтересах структур держав ЄС або конкретних країн-донорів, подібних нашому Нацкомфінпослуг. А тому з урахуванням сказаного Нацкомфінпослуг має будувати і намагаться будувати стратегію і тактику своїх рішень в напрямку сучасних світових тенденцій розвитку ринків небанківських фінансових послуг але передбачаючи пріоритет національних інтересів України з тим, щоб не втратити незалежність у розглядаємому сфері.

Недостатня розвиненість, відносна слабкість і недосконалість діючих в Україні законодавства та механізмів регулювання ринків небанківських фінансових послуг ставить завдання розробки і запровадження особливих підходів при інтеграції цієї сфери до глобальної фінансової системи. Найголовнішими в цьому процесі пропонується вважати наступні постулати.

Законодавча база, що регулює ринки небанківських фінансових послуг, має розвиватися, виходячи з виключно прагматичних національних інтересів України. При цьому програма розвитку ринків небанківських фінансових послуг на перспективу має одночасно їх лібералізацію та стимулювання конкуренції, з одного боку, і посилення нагляду на основі оцінки ризиків за їх діяльністю — з другого. А заходи щодо підвищення прозорості функціонування суб'єктів підприємництва на цих ринках шляхом розкриття самими бізнесовими структурами і регуляторами інформації про показники діяльності і стан фінансової ситуації на ринках забезпечать наближення українських реалій до європейських споживачів послуг, кредиторів та інвесторів небанківських фінансових ринків.

Пріоритетом будь-яких заходів по вдосконаленню регулювання ринків небанківських фінансових послуг на нинішньому етапі їх розвитку повинен бути захист майнових прав споживачів цих послуг, населення України. При удосконаленні законодавчих і нормативно-правових актів в сфері регулювання ринків небанківських фінансових послуг головний акцент слід поставити на посиленні важелів реального самоуправління цих ринків, наприклад через різні союзи, асоціації та інші громадянські організації, що об'єднують суб'єктів цих ринків [3]. Потрібні додаткові заходи щодо посилення державного гарантування прав і фінансового захисту споживачів в усіх напрямках діяльності ринків небанківських фінансових послуг.

Згідно з поглядами ряду вчених, розглянутих, наприклад, в роботі [2], для компенсації витрат, пов'яза-

² Нацкомфінпослуг: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/integraciya.html>

³ Нацкомфінпослуг: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/proekti-mtd.html>

⁴ Нацкомфінпослуг: Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/mizhnarodne-spirovbitnictvo.html>

них з відшкодуванням наслідків нещасних випадків та стихійних лих, суспільству необхідно координувати і об'єднувати свої можливості шляхом створення грошових страхових фондів. Логічно, що такі фонди найчастіше формуються професійними суб'єктами страхової діяльності. Прикладом для копіювання в цьому може бути реалізована в Україні система захисту страхувальників автомобільного транспорту з використанням гарантійних фондів, створених у МТСБУ [5].

Вже декілька років ведеться дискусія щодо створення на страховому ринку структури, подібної Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, який функціонує в банківській системі України. Важливо підкреслити, що при створенні Фонду гарантування страхових виплат по договорам страхування життя або також по договорам всіх інших видів страхування необхідно передбачити виключення помилок, допущених МТСБУ при управлінні гарантійними фондами на ринку "автоцивілки". Суттєві кроки в цьому напрямку передбачає зареєстрований 06.02.2015 у Верховній Раді України законопроект №1797-1 "Про страхування". Можна очікувати, що цей законопроект буде сприяти виводу страхового бізнесу в Україні на європейський рівень.

Система захисту споживачів небанківських фінансових послуг зобов'язана враховувати суттєву залежність ринків цих послуг від можливих девальвацій гривні, зменшення реальних доходів населення, середньої заробітної плати та інших чинників, на які гостро реагують ринки небанківських фінансових послуг [4]. Необхідно створити найбільш сприятливі умови для розширення представництва вже діючих в Україні та входження на ринки небанківських фінансових послуг нових, бажано глобального масштабу міжнародних суб'єктів, нерезидентів (страхових компаній, недержавних пенсійних фондів тощо), що забезпечить надходження додаткових інвестицій в країну.

Одне із найважливіших завдань української промислової політики полягає в створенні умов, що підтримують національного товаровиробника і стимулюють експорт його продукції. Механізми підтримки виробництва і експорту певною мірою пов'язані з кредитуванням та страхуванням експортних поставок. Але фінансова підтримка українських експортерів страховими компаніями та іншими фінансовими структурами, які відносяться до сфери небанківських фінансових послуг, поки що недостатні. В Україні однією з причин цього є недостатня інформованість споживачів щодо стану справ і можливостей структур, які надають небанківські фінансові послуги. Нацкомфінпослуг констатує, що значна кількість навіть великих компаній, які входять до сфери ринків небанківських фінансових послуг (страхові компанії, кредитні спілки та інші), не мають сайтів, що висвітлюють їх діяльність, або не поповнюють інформацію про свою діяльність на існуючих сайтах. Використання тут досвіду розвинених європейських країн є доцільним. І можна очікувати, що Нацкомфінпослуг найближчим часом реалізує заходи по виправленню цієї ситуації.

Особливої уваги в розглядаємій темі заслуговує питання організації маркетингу в сфері діяльності ринків небанківських фінансових послуг. Незважаючи на велику кількість монографій, статей, доповідей та інших публікацій, присвячених теорії і практиці функціонування страхового ринку, кредитних спілок, пенсійних фондів, фінансових компаній та інш., методи вивчення формування і стимулювання попиту на ринках небанківських фінансових послуг, маркетингові підходи до розробки цінової та комунікаційної політики, способи оцінки економічної ефективності маркетингової діяльності на цих ринках вимагають подальшого розвитку. З врахуванням просування України в євроінтеграційному напрямку.

Завдяки зазначеним заходам розвиток сфери небанківських ринків фінансових послуг в Україні на нинішньому етапі і в подальшому має ґрунтовні підстави стати одним із інструментів розвитку і євроінтеграції економіки нашої держави в цілому.

Література:

1. Білорус О.Г., Гаврилук О.В. Стратегічні імперативи адаптації та трансформації зовнішньоторговельної діяльності України в умовах європейської інтеграції // Економіка України. — 2015. — № 11. — С. 4—15.
2. Віленчук О.М. Теоретико-методичні засади дослідження страхування як економічної категорії // Економіка України. — 2015. — № 7. — С. 18—28.
3. Клименко О.В. Розвиток системи регулювання ринків небанківських фінансових послуг в Україні // Економіка України. — 2014. — № 5. — С. 58—69.
4. Клименко О.В. Закономірності розвитку ринків небанківських фінансових послуг в Україні // Фінанси України. — 2014. — № 6. — С. 80—92.
5. Клименко О.В. Проблеми ринків небанківських фінансових послуг в Україні і шляхи їх вирішення // Економіка та держава. — 2014. — № 6. — С. 102—107.

References:

1. Bilorus, O.H. and Havryliuk, O.V. (2015), "Strategic imperatives adaptation and transformation of foreign trade of Ukraine in terms of European integration", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11, pp. 4—15.
2. Vilenchuk, O.M. (2015), "Theoretical and methodological foundations for the study of insurance as an economic category", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 7, pp. 18—28.
3. Klymenko, O.V. (2014), "Development of Market Regulation of non-banking financial services in Ukraine", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 5, pp. 58—69.
4. Klymenko, O.V. (2014), "Patterns of non-bank financial services markets in Ukraine", *Finansy Ukrainy*, vol. 6, pp. 80—92.
5. Klymenko, O.V. (2014), "The problems of non-banking financial services market in Ukraine and ways of their solution", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 102—107. *Стаття надійшла до редакції 09.02.2016 р.*

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНЬСКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"